

Levda rum och beskrivna platser

Anders Häggström undersöker i sin avhandling hur regionala identiteter uttrycks i olika medier och sociala sammanhang, med landskapen Blekinge och Jämtland som exempel¹. Med ambitionen att skapa en mångfacetterad bild av hur landskapsidentiteter iscensätts har Häggström utgått från flera olika materialkategorier. Undersökningen koncentreras på hur Blekinge och Jämtland representeras genom olika slags narrativa strategier och kulturhistoriska diskurser. Analysen utgår därför från litteratur som på olika sätt porträtterar landskapen, lokala museers kulturhistoriska utställningar samt deltagande observation vid olika publika evenemang och intervjuer med några nyckelinformanter i de båda landskapen.

Avhandlingen följer en kronologisk ordning från de svenska landskapsblommornas tillkomst i 1900-talets början till historiska iscensättningar vid seklets slut. Samtidigt går texten in en fördjupande riktning från den mest officiella nivån i uppslagsböckernas faktadiskurs till den vanliga människans upplevelse och deltagande i praktiserandet av ett landskap. Upp-

läggningen och en klar indelning i skilda analyser av de olika materialkategorierna ger texten en framåtsträvande prägel.

Fyra kapitel behandlar de olika materialkategorierna uppslagsböcker, hembygds litteratur, museers utställningar och intervjuer. Kapitlen kan ses som delundersökningar där avhandlingens frågeställningar diskuteras och materialet ges en fördjupad tematisering. Det första analyserande kapitlet redogör jämförande för hur Blekinge och Jämtland presenteras i tre uppslagsböcker från olika decennier under 1900-talet. Med kapitlet har Häggström dels velat ge en kulturhistorisk orientering i de båda landskapen och dels granska de strategier och motiv som används för att skapa dessa generaliserande bilder av landskapen. Den jämförande genomgången av vad böckerna sagt först om Blekinge och sedan om Jämtland visar tydligt hur olika rådande vetenskapssyner och författare formulerat beskrivningar av landskapen. Genomgången känns ställvis något detaljerad och grundlig i beskrivningen av själva landskapen. Kartor hade hjälpt en icke-svensk läsare att följa med i de geografiska beskrivningarna av områdena. Häggström har valt att inte alls använda bilder i avhandlingen. Enligt min mening fyller illustrationer en

¹ Anders Häggström: *Levda rum och beskrivna platser. Former för landskapsidentitet*. Umeå 2000. 209 s.

förtydligande funktion särskilt i de fall då texten beskriver geografiska områden som inte är kända för alla tänkta läsare.

Nästa kapitel behandlar de blekinge- och jämtlandsbilder som återges i landskapsböcker, hembygdsböcker och annan populärvetenskaplig eller folkbildande litteratur från olika decennier. Den här typens litteratur har bland annat karakteriserat Blekinge som Sveriges trädgård och Jämtland som en bonderepublik med en självständig historia. I Haggströms genomgång blir det tydligt vilken makt författarna och entusiasterna har haft att formulera accepterade versioner av landskapets historia och identitet. Denna landskapslitteratur kan också ses som representanter för sin tids historiesyn.

I det följande kapitlet analyseras hur de två landskapets folkliga kultur har gjorts till föremål för en professionell antikvarisk hantering, sett genom museologins utveckling under 1900-talet. Vad är det för slags landskapsbilder som museibyggnarna har velat förmedla? Vad har man funnit antikvariskt intressant att lyfta fram som ett representativt kulturarv för regionen? Svaren på frågorna har Haggström sökt genom att besöka historiska och nutida museerum och läsa museihistoriker, verksamhetsberättelser och annat material som har publicerats om den museala verksamheten. Haggström ger en intressant genomgång av museihistorien i Jämtland och i Blekinge, från sekelskiftet 1800-1900 till det sena 1900-talet. Kapitlet utgör en museihistorisk översikt med två lokala exempel, läsvärd för alla som är intresserade av museologi.

I den fjärde delen av analysen kommer Haggström ner till den nivå som jag anser den mest intressanta – de vanliga landskapsinvånarnas upplevelser. Finns de omtalade och beskrivna landskapen och kulturgränserna i de vanliga blekingebornas och jämtarnas medvetanden? I Blekinge träffar Haggström informanter som har svårt att beskriva eller identifiera sig med sitt landskap. Det visar sig att denna regionala tillhörighet för många är en underordnad identitetsfaktor, antagligen för att det gäller ett så stort område att man i sitt dagliga liv inte tänker på det som en helhet. Att platsers betydelse för individen utgår från egna erfarenheter och tillskrivna meningar blir tydligt när informanterna hellre pratar om sin hemort eller sin familjs hembacke än landskapet i stort när hemhörighet ska verbaliseras. Ett större område såsom ett landskap förblir för individen något abstrakt och vagt tills det ses med någon distans och i förhållande till ett annat motsvarande område. I det dagliga livet i olika delar av Blekinge upplever man sin egen platstillhörighet i förhållande till andra orter inom landskapet snarare än någon blekingsk samhörighet mot världen utanför. Diskussionen om landskapet Blekinges identitet, innehåll och utvecklingsmöjligheter berör främst politiker, företagare och utflyttade som ser med nya ögon på sin hembygd. I Jämtland tar den kulturella landskapsretoriken däremot plats på ett helt annat sätt och på individnärmare nivå än i Blekinge. Olika slags perfor-

mativa iscensättningar av den regionala diskurs som skapats under 1900-talets tidigare decennier gör i dag det förflutna handgripligt nära för landskapets invånare och turister, antingen som åskådare eller som rollagerande. Länsmuseets chef säger att ett syfte bakom sådan verksamhet är att stärka den självkänsla som finns i länet. Om man blir trygg i sin historia så blir man kanske till och med enigare. Men framförallt så mår man bättre och blir mer besjälad att till varje pris bo kvar där. Här ligger också undersökningens relevans i dagens samhälle.

Haggström menar själv att dagens alltmer mångkulturella samhälle kanske kräver nya former för platstillhörigheter. Nyproducerade av landskapliga identitetsmarkörer är samtidigt en riskabel sysselsättning som kräver klarsynthet. Humanisternas och kulturforskarnas uppgift i detta sammanhang anser Haggström vara att med granskande blick analysera hur framlyfta skillnader mellan nationer, regioner och grupper kan få avgörande betydelse. Ur ett perspektiv där man synliggjort regionala identiteters långt konstruerade natur är det lätt att förstå att man till exempel i turism- och museibranchen rör sig med kategoriseringar och stereotyper som kan få långtgående följder om man slår igenom med sina lokalhistoriska projekt. Eftersom den egna identiteten alltid ställs i motsats till något eller någon annan finns en risk för utestängande trångsynthet. Samtidigt kan en starkt kollektiv lokalidentitet utgöra en mycket positiv, sammanförande kraft på orter som under 1900-talets slut fått känna av regionernas avvecklande och centralisering av makten. Haggström efterfrågar mer finslipade analytiska redskap för att öka kunskapen om människors uttryckta behov av grupptillhörighet, historisk kontinuitet och kulturell identitet.

Det är också Haggströms förhoppning att de kulturkritiska perspektiv och teoretiska förståelseformer som använts i avhandlingen kan brukas även i andra sammanhang. Det är då särskilt tre aspekter som kan lyftas fram: den teoretiska utgångspunkten att identitet är något som blir till genom att utövas, kommuniceras och förtydligas i mötet med andra, medvetenheten om hur olika praktiker tillskriver det landskapliga rummet betydelse samt en kritisk uppmärksamhet mot historiens och kulturarvets bruksvärden. Det skulle säkerligen vara en god idé för alla som funderar på hur det egna landskapet eller orten ska profileras och marknadsföras att begrunda dessa aspekter. En kritisk hållning till den egna regionala eller lokala särarten kunde vara på sin plats. När hembygdsarbetet och lokalprofileringen fungerar som bäst stärker den invånarnas identitet och samhörighet genom att erbjuda kunskaper om det som är bra och värdefullt på den egna hemorten eller i regionen, utan att för den skull uppmuntra rivalitet med andra orter och regioner. Sådan verksamhet kan också fungera som underhållning och fritidssysselsättning och på så sätt öka trivseln och hjälpa deltagarna att tillskriva platsen mening.

Katja Hellman